

Олександр Олександрович Вороний,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (м. Київ) аспірант;

 <https://orcid.org/0000-0003-0781-3867>,
e-mail: voroniy@pp-ss.pro

**КОМПЕТЕНЦІЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ СЛУЖБИ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ
Й ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

Узагальнено теоретичні підходи до визначення понять повноважень і компетенції. Доведено, що компетенція та повноваження виражають практичну сторону роботи Служби безпеки України. Так, повноваження – це безпосередні права й обов'язки відомства у сфері протидії корупції та злочинам, учиненим організаціями, що закріплено у правових засадах, нормами яких регламентовано всю діяльність СБУ. Повноваження СБУ як суб'єкта протидії корупції та організований злочинності на сьогодні розпорошено в системі загальних прав та обов'язків відомства; повноваженнях СБУ у сфері здійснення оперативно-розшукової діяльності; повноваженнях органу як спеціалізованого суб'єкта із протидії організованій злочинності тощо.

Ключові слова: компетенція, повноваження, протидія корупції та організований злочинності, Служба безпеки України.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Діяльність органів державної влади – це багатоаспектний управлінський процес виконання окремо взятим відомством покладених на нього законодавством завдань і функцій. Основою роботи всіх без винятку організацій державного сектора є задоволення потреб населення країни в певній галузі: медичній, економічній, правоохоронній тощо. До того ж суспільство ніколи не стоїть на місці, через що відносини, які виникають між його представниками, постійно трансформуються та модернізуються відповідно до проблем сьогодення. У подібних умовах державний апарат досить часто стикається з проблемою, коли неможливо встигнути забезпечити інтереси всього без винятку населення силами існуючої системи органів влади за всіма векторами розвитку соціуму. Цей негативний фактор може викликати необхідність стрімкого оновлення державного апарату, внаслідок чого він наповнюється новими суб'єктами, завдання та функції яких в окремих питаннях дублюються. Для того щоб запобігти виникненню невизначеності в питаннях реалізації схожих завдань, державні

органи володіють відповідною компетенцією та повноваженнями. Відповідно до цього Служба безпеки України володіє власною компетенцією та повноваженнями, що визначають зміст її роботи за напрямком протидії корупції та організованій злочинності поряд з іншими суб'єктами цієї сфери.

Стан дослідження проблеми

Розпочате дослідження ґрунтоване на працях таких науковців, як Ю. П. Аверін, Д. М. Бахрах, А. В. Возжеников, Д. І. Голосніченко, О. П. Дзьобань, Ю. С. Максименко, О. М. Музичук, А. В. Носач, М. І. Панов, І. М. Слєпніков, О. М. Солоненко, Ю. О. Тихомиров, О. П. Угровецький та інші. Водночас у своїх наукових дослідженнях кожен із них лише поверхнево торкався характеристики проблеми компетенції та повноважень Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розгляд компетенції та повноважень Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: дослідити сучасний стан нормативно-правового визначення компетенції та повноважень Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності; визначити категорії «компетенція Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності» та «повноваження Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності»; визначити проблемні питання правового регулювання реалізації Службою безпеки України своїх повноважень.

Наукова новизна дослідження

У контексті наявних наукових підходів сформульовано поняття «повноваження Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності» й удосконалено їх перелік і класифікацію.

Виклад основного матеріалу

На перший погляд, компетенція та повноваження є абсолютно тотожними поняттями, які характеризують однакові аспекти діяльності органу влади, у нашому випадку СБУ. Наприклад, термін «компетенція» загалом не є винаходом сьогодення. Це слово виникло ще в 1596 р. Воно походить від латинського *competentia*, що перекладається як погодженість частин, розмірність, симетрія, відання, здатність, належність по праву і має два найбільш поширені значення:

– перелік питань, в яких особа чи кілька осіб мають знання (відають щось);

– коло повноважень – прав і обов'язків (відати чимось). У зв'язку з цим говорять про фактичну компетентність у тих чи інших питаннях і про офіційну компетентність органів і посадових осіб [1; 2; 3, с. 130].

У правничій літературі та наукових працях у галузі державного управління існує чимало визначень поняття «компетенція». Зокрема, С. В. Болдирев переконаний, що відмінність поглядів правознавців на визначення терміна «компетенція» обумовлюється тим, що вони поряд із традиційними елементами компетенції – правами та обов'язками – включають до неї й інші складові, такі як предмет відання, функції, завдання, відповідальність. Учений посилається на визначення більшості науковців, які визначають компетенцію як сукупність предметів відання і повноважень, якими наділені органи та посадові особи, відносно цих предметів відання [4; 5]. Окремі дослідники до компетенції відносять також відповідальність, завдання, що вирішуються органом [3, с. 130]. Стосовно багатогранності визначень терміна «компетенція» також висловлюється у своїх наукових роботах С. В. Банах. Учений зазначає, що компетенція тлумачиться як складне правове явище, структура якого містить відання, правочинність та обов'язки певного органу; як всебічна політична і правова характеристика державного органу; як коло повноважень здійснювати певного виду владні дії адміністративно-розпорядчого чи правоохоронного, а іноді й нормоустановчого характеру [6; 7, с. 23; 8, с. 37].

Наприклад, Ю. О. Тихомиров вважає, що компетенція є законно покладений на уповноважений суб'єкт обсяг публічних справ, звертаючи при цьому увагу на відмінності застосування цього терміна при диспозитивному та імперативному регулюванні. У публічному праві, наголошує науковець, це певні право-обов'язки суб'єкта, виконання особою, яка наділена державою компетенцією, обов'язків перед державою і права щодо зобов'язаних осіб [9, с. 54–66].

Отже, поняття «компетенція» є збірним, адже, на думку більшості вчених, характеризує не тільки спосіб виконання функцій, але й комплекс правомочностей певного органу державної влади. У розрізі діяльності СБУ компетенція відомства не визначена в цільових нормативно-правових актах, однак про неї неодноразово згадується. Так, у положеннях Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. № 229-ХІІ вказується: у ст. 2 – завдання, покладені на СБУ, визначаються в межах установлені законом компетенції цього органу; у ст. 7 – забороняється встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету Служби безпеки України, її компетенції та основних напрямків діяльності, а також випадків протиправних дій органів і працівників Служби безпеки України; у ст. 10 – у межах своєї компетенції Центральне управління Служби безпеки України вносить Президенту України пропозиції про

видання актів з питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами, і таке інше¹.

З аналізу законодавчих положень вбачається, що в кожному разі компетенція сприймається як визначальний елемент, який встановлює напрямок діяльності СБУ в усіх сферах, у тому числі протидії корупції та організованій злочинності. У цьому випадку вбачається фактичне ототожнення законодавцем термінів «завдання» та «функції» Служби безпеки України із поняттям «компетенція», згідно з чим зазначені слова в нормативно-правовому контексті вживаються однаково. На наш погляд, подібний підхід є неправильним з огляду на численні концептуальні визначення поняття «компетенція». Відповідно до цього ми вважаємо, що компетенція СБУ як суб'єкта протидії організованій злочинності та корупції – це основана на завданнях та функціях сукупність владних повноважень (прав та обов'язків), якими наділяється Служба безпеки України відповідно до офіційних нормативно-правових актів у сфері протидії проявам корупції та організованій злочинності. Якщо говорити більш простою мовою, компетенція сукупно показує, які саме конкретні дії СБУ може проводити для реалізації цілей та функцій у сфері протидії корупції та організованій злочинності. Повноваження при цьому виступають органічною складовою компетенції.

У тлумачних словниках термін «повноваження» (від лат. *plnipotentiaire* – повний та *potentiaire* – влада, могутність, сила; від англ. *authority* – влада, повноваження) – це суб'єктивне право державної установи (представника держави) здійснювати правочини від імені держави з метою створення, зміни або припинення державних прав. Загальним правилом утворення державних повноважень є заснування їх у законі або розпорядчому акті, основою яких є наявність відчуття доцільності [10]. В юридичній довідниковій літературі існують також інші інтерпретації терміна «повноваження», а саме:

- нерозривне поєднання прав і обов'язків;
- можливість діяти, надана особі юридичними нормами, є її обов'язком, складає для неї певну суспільну необхідність діяти;
- здійснення прав стосовно громадян, підприємств та організацій складають обов'язок посадової особи щодо держави та її органів [11, с. 88].

На думку Д. І. Голосніченко, «повноваження – це загальне для теорії права і держави поняття, змістом якого є система прав та

¹ Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 11.06.2020).

обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, іншими суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства в цілому» [12, с. 133]. У свою чергу, О. М. Солоненко зазначає, що в законодавстві та в юридичній літературі досить часто вживають термін «повноваження» замість термінів «права» та «обов'язки», розуміючи права як категорію, що дає можливість вибору під час вирішення конкретного питання, а обов'язки – навпаки, як такі, що жорстко регламентують дії [13, с. 23].

Тож повноваження в загальному вигляді, якщо ми говоримо про певний орган державної влади, – це надані такому органу законодавством права та обов'язки, в межах яких він здійснює певні дії, застосовує правовий інструментарій впливу на суспільні відносини та взаємодіє з іншими суб'єктами державного апарату.

На Службу безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності покладається велике коло прав та обов'язків, що визначаються компетенцією органу в указаній сфері. Загальний перелік прав та обов'язків органу наводиться у розділі IV Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. № 229-XII. Окремі з них визначають компетенцію СБУ безпосередньо в досліджуваній сфері. Зокрема, згідно зі ст. 24 СБУ відповідно до своїх основних завдань зобов'язана:

- здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

- виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переходять у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;

- забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань тощо¹.

У свою чергу, відповідно до ст. 25 цього ж нормативно-правового акта Службі безпеки України, її органам і працівникам для виконання покладених на них обов'язків та завдань надається право:

¹ Там само.

– вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

– входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;

– складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення тощо¹.

Наведені правомочності належать до основних обов'язків СБУ в усіх сферах її діяльності. Однак саме в них виражені ті повноваження цього органу, які становлять його компетенцію безпосередньо за напрямком протидії корупції та організованій злочинності.

Важливим елементом компетенції СБУ як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності є права й обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, оскільки цей нормативний акт є базисом кримінально-процесуальної функції Служби безпеки України в описаній сфері².

Перелік повноважень СБУ як суб'єкта протидії виключно організованій злочинності також закріплено в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. № 3347-XII.

Висновки

Таким чином, розгляд значення та нормативного закріплення компетенції та повноважень СБУ як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності дав змогу встановити, що зазначені категорії виражають практичну сторону роботи Служби безпеки України. Так, повноваження – це безпосередні права та обов'язки відомства у сфері протидії корупції та злочинам, учиненим організованими групами, що закріплено у правових засадах, нормах яких регламентовано всю діяльність СБУ. При цьому, якщо компетенція характеризує весь масив повноважень, то останні не є між собою однорідними. Повноваження СБУ як суб'єкта протидії корупції та організованій

¹ Там само.

² Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 11.06.2020).

злочинності сьогодні розчинено в системі загальних прав та обов'язків Служби безпеки України; повноваженнях СБУ у сфері здійснення оперативно-розшукової діяльності; повноваженнях органу як спеціалізованого суб'єкта із протидії організованій злочинності тощо.

На наш погляд, подібна неоднорідність у питаннях юридичних можливостей породжує складності у процесі правового регулювання всієї діяльності СБУ, а також у сфері протидії корупції та організованій злочинності. Через це ми пропонуємо змінити положення чинного Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. № 229-ХІІ, закріпивши в ньому інші, в яких би завдання визначались окремо із закріпленням відповідних їм повноважень. Такий підхід дозволить сформувати статичний та незмінний законодавчий підхід до компетенції СБУ не тільки як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності, а й за іншими напрямками діяльності органу.

Список бібліографічних посилань: **1.** Лазарев Б. М. Компетенция органов управления. М. : Юрид. лит., 1972. 280 с. **2.** Бутко І. П., Шемшученко Ю. С. Місцеві ради і забезпечення законності. Київ : Наук. думка, 1973. 232 с. **3.** Болдирев С. В. Організаційно-правові питання місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2003. 228 с. **4.** Кутафин О. Е., Фадеєв В. И. Муниципальное право Российской Федерации : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2002. 552 с. **5.** Советское строительство : учебник / под ред. В. Г. Барабашева, К. Ф. Шеремета. М. : Юрид. лит., 1988. 558 с. **6.** Александров Н. Г. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. М. : Госюриздат, 1961. 132 с. **7.** Шеремет К. Ф. Вопросы компетенции местных Советов. *Советское государство и право*. 1965. № 4. С. 26–33. **8.** Банах С. Теоретичні проблеми визначення поняття функцій Омбудсмена. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4 (37). С. 35–40. **9.** Теория государства и права : учебник / О. П. Егоршина, Д. И. Игнатенко, А. Г. Индык и др. ; под ред. Р. А. Ромашова. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2005. 630 с. **10.** Андреевський В. В. Зовнішня та внутрішня організація адвокатури. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 2. С. 130–135. **11.** Трагнюк Р. Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2003. 221 с. **12.** Голосніченко Д. І. Повноваження міліції, їх законодавче регулювання та вивчення. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 133–138. **13.** Ринажевський Б. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності військової служби правопорядку у Збройних силах України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 339 с.

Надійшла до редколегії 18.06.2020

Voronyi O. O. Competence and Authorization of the Security Service Of Ukraine as a Subject to Anti-Corruption and Organized Crime

The author of the article summarizes theoretical approaches to defining the concepts of authority and competence.

It is proved that the competence of the Security Service of Ukraine, as a subject of combating organized crime and corruption, is a set of powers (rights and responsibilities) based on tasks and functions, which are endowed by the Security Service of Ukraine in accordance with official regulations in the field of combating corruption, and organized crime. More specifically, the competence collectively shows what specific actions the Security Service of Ukraine can take to implement its goals and functions in the field of combating corruption and organized crime. Powers, in this case, are organic component of competence.

It is emphasized that the powers in general are the rights and responsibilities granted to the state authority by law, within which it performs certain actions, applies legal tools to influence public relations and interacts with other subjects of the state apparatus.

It is proved that the competence and authority express the practical side of the Security Service of Ukraine. Thus, the powers are the direct rights and responsibilities of the agency in the field of combating corruption and crimes committed by organizations, which are enshrined in the legal framework, the rules of which regulate all activities of the Security Service of Ukraine. In this case, if the competence characterizes the whole array of powers, the latter are not homogeneous. The powers of the Security Service of Ukraine as a subject of counteraction to corruption and organized crime are currently scattered in the system of general rights and responsibilities of the Security Service of Ukraine; powers of the Security Service of Ukraine in the field of operational and investigative activities; powers of the agency as a specialized entity for combating organized crime, etc.

Key words: competence, powers, counteraction to corruption and organized crime, Security Service of Ukraine.

